

Sprakeloos (13)

De lariks en de ossentong

Harrie Regtering¹

02072022

Ouverture The Byrds, Eight Miles High (live) 23/9/1970

<https://youtu.be/2ymkBEhdHBE?list=RDMM4VDS8uArR0A>

Achter het huis staat deze lariks. Hij steekt schamel af bij de andere veel weelderiger uitziende bomen om hem heen. Toch is dit mijn grote vriend.

Bovenin (de kroon) zie je hoe moeilijk het is om gewoon lariks te zijn. De stam is daar op zijn dunst en is schraal, zonder groen, de bast valt eraf. Pas daaronder begint iets van het lariks-zijn. Zelfs met nieuwe uitlopers en mooi jong groen naarmate je verder naar beneden gaat. Waar het leven steeds uitbundiger en de vertakking steeds breder wordt. Maar de top blijft de top. Het eindpunt van de gedaante en van een leven dat zijn einde nadert, verzwakt, maar recht overeind blijft. Hoe aangetast ook, levend en wel, wind en storm, regen en sneeuw trotserend. Plaats biedend aan grote en kleine vogels, aan insecten die ervan eten. Aan zon, wind en regen.

Wat vogels en de lariks zelf laten vallen, dode insecten, vormt een fertilizer voor een humusrijke grond. Onder andere voor planten. Vooral voor een plant met mijn lievelingskleur blauw: de ossentong. Het is tijd om de vriendschap met de een en mijn bewondering voor de tweede eens wat verder uit te diepen.

Stilte kenmerkt de boom. Ik kan er niet tegen praten en hij kan mij niet uitleggen wat het betekent om een lariks, meer specifiek deze lariks te zijn. De vriendschap is eenzijdig, een behoefte van mij. De lariks zit er niet op te wachten. Neemt mij niet waar. Voor mij is er heel veel aan waar te nemen. De lariks verandert van kleur en gedaante met de seizoenen en met de leeftijd. De boom is machteloos tegen het jongetje dat aan de takken gaat hangen totdat er een stuk afbreekt. Tolereert de poes die haar nagels aan de stam krabt of de laagst hangende tak gebruikt om 'dit is mijn terrein' te sprietsen. Waar het jongetje weer niks van af weet als hij juist die tak vastpakt. De lariks verstaat ook niet wat mensen zeggen die er met hun hond aan de lijn langslopen. De boom heeft geen herinnering aan een gesprek in zijn schaduw, van bewoners van het huis met twee jonge mensen, en dat bij een van hen toen het idee naar boven kwam over de lariks en de ossentong.

De ossentong onder de lariks vormt een heel bed van blauwe bloemen en groen blad. Spelende buurmeisjes zien de plek als een paleis, met een bed waarop een prinses ligt. Prompt gaat het ene meisje midden in de ossentong liggen. Het andere meisje is druk in de weer om de bloemen om de prinses heen op de mooist mogelijke manier uit te laten komen. Handenvol blauw worden geplukt en over de liggende prinses uitgestrooid. Ze praten, gebruiken taal waarschijnlijk zonder de naam en

¹ regte061@planet.nl; www.watknietbegrijp.nl

betekenis van ossentong te kennen. Ze weten niet dat de ossentong ook bekend staat als een geneeskrachtige plant. En dat de plant mogelijkheden biedt om verf te maken en de bloemen kleur biedt aan fraaie voedselsoorten. Lariks en ossentong samen: wat een mogelijkheden bieden ze.

Over mijn vriend de lariks en de door mij bewonderde ossentong met de wonderbaarlijke kleur blauw valt iets wijsgerigs te vertellen. De lariks laat zien hoe je vanuit de wetten van leven deels al afgestorven kunt zijn en toch met wat je nog bent, vruchtbaar voor andere levende wezens. Zoals vogels en insecten, het bed van ossentong, de kat, het jongetje dat zijn krachten met de takken meet en de buurmeisjes en hun verbeelding. Om te begrijpen hoe dat leven van lariks en ossentong 'werkt' leg ik het vorm/materie principe (hylemorfe) van levende systemen uit zoals Aristoteles dat heeft uitgedacht. Uit andere afleveringen van Sprakeloos is wel duidelijk waarom. Daar begin ik mee. Daarna ga ik nog in op taal en betekenis van boomwoorden, want dat is ook wel interessant.

Vorm en materie

Naar zijn vorm is de lariks een levend cilindervormig stuk hout met een diameter van zekere lengte dat, met wortels in de grond, de lucht in groeit. Van zaailing af net als wij ontwikkelingsfasen doorlopend van kleuter tot grijsaard. Wortels, stam, takken, bladeren en vruchten. Alles wat boom is, heeft deze vorm, die samenstellende delen en die materie. In het geval van de lariks neemt die algemene boomvorm deze specifieke vorm aan met deze wortels, takken, 'bladeren' (naalden) en vruchten. De eikenboom ernaast ziet er wat dat betreft heel anders uit. Beide zijn hier parkboom.

Deze grote vriend van mij achter het huis is zoals gezegd vanaf de top aan de rechterkant naar beneden deels ziek of al levenloos. De bast laat los, er komen geen naalden meer aan de takken. Aan de linkerkant, vrij hoog waar rechts de takken al naaldloos blijven, zijn er juist takken met volop jonge, frisse naalden en vruchten. En hoe verder je naar beneden gaat des te evenwichtiger en breder worden de takken, naalden en vruchten aan beide kanten van de boom.

Door deze vorm van 'boom zijn' is de boom geen heester of heg, geen plant. Door het verhouten en de cilindervorm is het een boom. Dankzij bodem en wortels, zonlicht en water, dankzij de seizoenen groeit de boom en laat deels het leven. Tot de lariks is uitgeleefd, ziek wordt, in een storm om gaat of gekapt wordt.

De functie van de boom zal in de loop der tijd meer of minder goed functioneren. Los van de functies van voedsel zijn voor andere levende wezens, brandhout of (mijn)bouwhout, materie om papier uit te maken (wat een culturele sprong, zie *De boekhandelaar van Florence*, 2021) moet je iets van bomen weten om de functies te kennen. Ik moet ze opzoeken.

De bladeren van een boom vormen [glucose](#) met behulp van (zon)licht en koolzuurgas uit de lucht, terwijl de wortels water, zuurstof en voedingszouten uit de bodem opnemen. Hieruit kan een boom [koolhydraten](#) vormen die hij nodig heeft voor de vorming van bladeren, knoppen en ook voor de lengte- en diktegroei. Dit vermogen heeft een boom dankzij de [bladgroenkorrels](#) in de bladeren. Deze bladgroenkorrels geven de groene kleur aan het blad en zij zorgen met behulp van (zon)licht voor het proces van de [fotosynthese](#). Bij dit proces ontstaan naast koolhydraten ook zuurstof die noodzakelijk is bij de ademhaling van dieren en mensen. Een honderd jaar oude [beuk](#) met een bladoppervlak van 1.500 m² kan in de jaarlijkse zuurstofbehoefte van tien mensen voorzien. Bovendien nemen de bladeren van deze boom in de maanden dat de boom in blad staat nog eens 2,83 m³ [fijnstof](#) op en kan deze na elke regenbui weer dezelfde hoeveelheid stof opnemen. (Wikipedia)

Wereldwijd wordt 30% van de (60.000 boomsoorten) bomen met uitsterven bedreigd. Dat deze ene lariks (solitair) er niet zo best bij staat is niet verwonderlijk in dat opzicht. En dat mensen bij afname van het aantal boomsoorten en het aantal bomen in totaal als gevolg daarvan over minder zuurstof kunnen beschikken terwijl er meer fijnstof in de lucht blijft, is dan een kwestie van rekenen.

Vorm en materie, functionaliteit zijn in aanleg (potentieel) aanwezig maar nemen allemaal een actualiteit aan (kijk naar de lariks in de gedaante zoals die nu is). In hoeverre iets wat in aanleg in een levend systeem aanwezig is, zich kan realiseren, is afhankelijk van een heleboel condities en factoren. Onder andere van hoe mensen met die 'systemen' omgaan. Meer of minder ver kijken dan wat die systemen voor hen kunnen betekenen (zowel qua nut als qua andere betekenissen; bijvoorbeeld onder een boom is schaduw en het is daar minder warm). Door hebben wat de boom-eigen potentie en werking is, welke eigen functies de boom vervult, wat de eigen vorm/materie gedaante is los van wat mensen er aan betekenissen aan toekennen.

Hou je hier de uitleg tegenaan van Aristoteles' vorm/materie principe voor levende systemen als *substanties* dan begrijp je dat dit geheel van delen niet toevallig is. Wat de delen verenigt is wat ieder deel *wordt* wanneer het geheel zich vormt, tot stand komt *volgens* het vorm/materie principe (hylemorfe). Een substantie is niet gelijk aan de delen (of een deel nu vorm is of niet). En een substantie is niet gelijk aan haar delen plus een vorm van een ontologisch ander type dan de delen. We noemen iets een substantie als het alle delen *re-identificeert* (Marmodoro, 2013, 18). Doordat iets als een substantie wordt gezien, is het te onderscheiden van andere entiteiten. En door die eenheid wordt het in de context van 'meetbaar zijn' een meetbare eenheid. Alle materie van iets is potentieel vorm omdat het een-zijn (eenheid) niet het gevolg is van de relaties tussen de materiële delen maar door het proces van *re-identificering* waardoor iets actueel de vorm krijgt die potentieel aanwezig is.

Taal

Nu naar de taal. Woorden als stam en blad hebben in onze taal een polysemisch², een betekenis uitbreidend, vermogen. Neem woorden als stamboom, afstamming voor een familie of in de dierenwereld, of in de syntax van taal zelf werkwoordstam. Je vraagt je ondertussen af wie ooit op het idee kwam om het woord boomstam om te draaien tot stamboom. Blad speelt bij gebruiksartikelen van alle dag: tafelblad, dagblad, zaagblad. Bij een bepaalde mate van betekenisuitbreiding in het taalgebruik kom je in de buurt van ambiguïteit in taal. Neem het woord ossentong als dat wat in de bek van de os zit én als wat onder mijn vriend de lariks staat. De tweede is metaforisch afgeleid van de eerste (zie bijlage). Ik vermoed dat de buurmeisjes de verschillende betekenissen van de naam ossentong helemaal niet kennen, in elk geval voor hun spel helemaal niet nodig hebben. Toch kwetteren ze er lustig op los, belemmert ze dat niet.

Met taal, afgeleid van boom respectievelijk lariks, dan wel van ossentong, kun je op een gezochte manier de betekenis uitbreiden. Zoals die twee buurmeisjes. Sisyphus blijkt niet alleen de steen de berg op te rollen, maar onderweg houvast te vinden bij de lariks. De ossentong die erbij staat gebruikt hij als verkoeling en pijnstilling. Zo krijgt Camus' verhaal een wending tot achter het huis bij mij. En wordt het nog magischer dat die lariks en die ossentong juist daar staan.

² Algemeen Letterkundig Lexikon (dnbl). Polysemie: glas als doorschijnend materiaal en als iets waar je uit drinkt; ' homonymie: woorden worden hetzelfde geschreven maar betekenen iets anders (bank waar je op zit / waar je financiële zaken afhandelt'; noot – vrucht, aantekening, in de muziek) of klinken hetzelfde maar betekenen iets anders (to, too, two). Het onderscheid polysemie/homonymie (glas, bank) is soms problematisch (voorbeeld bloem van een plant of als meel).

Bijlage

Lariks

Europese lariks – Lork

Er zijn 15 verschillende soorten lariks, waarvan er van nature maar één soort in West-Europa voorkomt en dat is de Europese lariks (*Larix decidua*). Het is een echte bergboom. Aangeplant in Nederland voelt de lariks zich redelijk senang. Er wordt hier zelfs voor nageslacht gezorgd. De lariks valt op, omdat in de herfst de naalden mooi oranje-geel verkleuren en afvallen. Gedurende de winter is de boom kaal. In het voorjaar verschijnen frisgroene nieuwe naalden, die jong fluweelzacht zijn. Decidua betekent loof verliezend.

De lariks wordt meestal in bosverband aangeplant en levert een goede kwaliteit zaaghout. Larikshout is zelfs onbehandeld behoorlijk duurzaam, tenzij het hout in contact komt met de grond of water. Maar zelfs dan gaat het nog minstens 10 jaar mee. De duurzaamheid ontleent het hout aan het hars.

Herkenning

De twijgen zijn kaal, geelachtig bruin (Japanse lariks: roodachtig bruin). De naalden groeien of in bundels aan de uiteinden van hele korte scheuten (kortloten), of apart van elkaar aan langere loten. De langloten komen pas tegen het begin van de zomer tot ontwikkeling. Het wordt daarom Sint Janslot genoemd. In de zomer verschijnen de kegels, die eerst rood- of paars van kleur zijn. De rijpe kegels zijn vrij klein, minder dan 5cm lang en grijs van kleur.

Groeiplaats

De Europese lariks komt van nature voor in de Alpen en Karpaten en groeit daar tot aan de boomgrens. De groei is daar gemiddeld genomen langzamer, maar de bomen worden er wel veel ouder. In Nederland stelt de lariks geen bijzonder hoge eisen aan de bodem. Zware klei is ongeschikt en op groeiplaatsen met een hoge grondwaterstand ontstaan problemen. De lariks staat dan niet voldoende stabiel.

Biodiversiteit en aantastingen

De lariks is eenhuizig: mannelijke en vrouwelijke bloemen verschijnen aan dezelfde boom. De wind draagt zorg voor de bestuiving. De Japanse lariks wordt vaker aangeplant. Beide soorten zijn nauw met elkaar verwant. Als ze bij elkaar staan bestaat het nageslacht vaak uit kruisingen. De kruising groeit erg snel en wordt daarom ook in de bosbouw gebruikt. De lariks is niet erg gevoelig voor ziekten. Een aantal wortel parasitaire schimmels die ook in het natuurlijke verspreidingsgebied voorkomen zijn soms te vinden op lariksen. Er is een soort roest die schade kan veroorzaken aan de naalden. Dan moeten er wel populieren in de buurt staan, want de populierenroest heeft een gastheerwisseling met die boomsoort

Toepassing en beheer

In bosverband heeft de lariks een slanke rechte stam met weinig lage takken. De lariks kan dan meer dan 30m hoog worden. Als solitair aangeplant wordt de boom veel minder hoog en vormt de boom breed uitgroeiende takken.

Waar te zien

In de al wat oudere bossen op zandgrond (Veluwe, Achterhoek, Drenthe), in veel tuinen en parken en nagenoeg elk pinetum.

Japanse lariks – *Larix kaempferi*

De Japanse lariks wordt vaker in bosverband aangeplant. Beide soorten zijn nauw verwant. Als ze bij elkaar staan bestaat het nageslacht vaak uit kruisingen. De kruising groeit erg snel en wordt daarom ook in de bosbouw gebruikt. De duurzaamheid ontleent het hout aan het hars.

Bron: Bomenstichting

OSSENTONG (*Anchusa Officinalis*)

Uit: "Wilde Planten" door Jo van Rooij

Ossentong (*Anchusa Officinalis*) is een lid uit de familie der ruwbladigen. Daarbij moet men zich een wat ruw en stijf behaarde plant voorstellen. Ossentong heeft een verwijde kruisvormige kroon met vijf slippen en herkenbare kroonbladeren; er is een kelk die blijvend omhult. De bloemen van de ossentong lijken erg op die van de bernagie. Maar in tegenstelling tot laatstgenoemde hebben zij een langere buis en beharing.

De naam ossentong dankt de plant aan de vorm en de ruwheid van de bladeren. Deze zijn smal en lijken grijsgroen door de dichte beharing. De bloemen zitten in kleine trosjes en hebben een purperviolette tot diepblauwe soms rode kleur. Met blauwe bloemen lijken ze wel wat op vergeetmijnietjes. In de tijd dat er nog geen synthetische kleurstoffen waren, onttrok men aan de wortel een rode kleurstof. Hieraan heeft de plant mede zijn Griekse naam (*Anchazol=verf*) te danken. Als men de wortels in lijnzaadolie doopt

geven zij een rode kleurstof af. Zalf en smeerseltjes konden dankzij deze plant een wat aantrekkelijker kleurtje krijgen. Ook gebruikten de dames het om hun bleke wangen wat bij te kleuren. *Officinalis* komt van het Griekse *Officine* (apotheek). De medicinale werking van deze plant is reeds eeuwen bekend. Uitwendig werd het gebruikt met verkoelende en pijnstillende compressen. Inwendig was het een middel om de stoelgang te bevorderen. Een handvol bloemen in een halve liter heet water, tweemaal per dag een kopje ervan drinken, is voldoende.

De blauwachtige bloemen van de ossentong kunnen een salade mooi kleuren maar ook een aparte smaak geven die koel en iet wat bitter is. Als de bloemen in ijswater worden gedaan geeft dit in de zomer een lekkere frisse drank.

Standplaats Ossentong is een oud geneeskrachtig kruid dat voorkomt als onkruidgezelschap aan wegen en ruderaal plaatsen, op braakliggende grond, liefst op droge, zandige, losse kalkarme grond. Overal in Europa te vinden tot op een hoogte van 1.800 m boven zeeniveau.

Hoogte Deze artsenijplant krijgt afhankelijk van zijn standplaats een hoogte van 15 tot 80 cm.

Bloeitijd Reeds in april/mei kan men deze fraai blauwe tot roodachtig bloeiende plant vinden. Hij blijft tot oktober een lust voor het oog. Van half mei tot november kan men de rijpende zaaddoosjes plukken. De ruw behaarde stengels dragen zoals bij het longkruid; men ziet een spiraalvormig opgerolde bloeiwijze die zich strekt naarmate de planten verder uitbloeien. De bloemen zijn eerst lichtroze; dit gaat, wanneer de bevruchting heeft plaatsgevonden, over in purperviolet tot blauw. Ze hebben aan de voet van de vijflobbige kroon vijf witte schubben. Waarschijnlijk om de nectar te beschermen tegen ongunstige invloeden.

Wat te voeren? Van ossentong kan men in principe alleen de zaden voeren, halfrijp maar ook in rijpe toestand maar dan wel vers. Ook kan men de voluit bloeiende bloemen aan de lorrie-achtige voeren.

Werkzame bestanddelen Deze oude artsenijplant heeft zijn medicinale werking te danken aan slijm, choline, kaliumnitraat, sporen alkaloiden, allantoiden en een voor dieren niet giftig alkaloid en looistof. De medicinale eigenschappen zijn bloedzuiverend, hoestdempend, laxerend, verwekkend, urinedrijvend en zweetafdrijvend.

Welke vogels eten deze zaden? Welke vogels in de natuur deze zaden eten weet ik niet precies te zeggen. Maar geelgors, barmsijs en kneu verdenk ik ervan. In onze volière kan men de halfrijpe zaden ondersteboven aan het dak hangen bij alle kleine en grote kromsnavel. U zult zien dat zij er vlug van gaan eten, ook wel wat jonge verse bladeren, maar dat mag geen naam hebben. Aan de lorries en swiftparkieten kan men de bloemen voeren. Voluit bloeiend kan men ze het beste in een emmer met vochtig zand zetten. Uw vogels eten in korte tijd alle bloemen eraf vanwege de nectar.

Bron: BEC (Belangenbehartiging Europese Cultuurvogel)